

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ '97**

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΟΥ Γ' ΔΙΕΘΝΟΥΣ
ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

**GREEK
LINGUISTICS '97**

PROCEEDINGS OF THE 3rd
INTERNATIONAL CONFERENCE
ON THE GREEK LANGUAGE

ΑΘΗΝΑ 1999
ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

**«Πήρανε τη γλώσσα στο... κρανίο»:
στάσεις των ΜΜΕ απέναντι στη γλώσσα των νέων**

ANNA ΙΟΡΔΑΝΙΔΟΥ & ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

Πανεπιστήμιο Πατρών & Πανεπιστήμιο Χαϊδελβέργης

Abstract

In the present study we explore language attitudes towards Teenage Slang in Greece, expressed through articles in newspapers and magazines (1984-1997). These attitudes are examined regarding to a) their structure, consisting of the three well known components from social psychology, i.e. the cognitive one, the evaluative one and the conative one, b) the status of the person who expresses the attitude, c) the social «profile» of the medium, and d) the language stereotypes, as a fixed image that the speech community in Greece has formed of the Teenage Slang.

1. Εισαγωγή

Ένα από τα κύρια σημεία της έρευνας σχετικά με τις γλωσσικές στάσεις (language attitudes) αφορά τη σχέση πρότυπης γλώσσας (standard) και μη πρότυπων ποικιλιών (βλ. Baker 1992: 29). Από τη δεκαετία του '60 και μετά, η έρευνα αυτή πραγματοποιείται κατά κύριο λόγο με ερωτηματολόγια και με τη «μέθοδο των εναρμονισμένων αμφιέσεων» (matched-guise technique, βλ. παρουσίαση σε Bradac 1990 και Giles et al. 1987).

Παρ' όλο που είναι γενικά αποδεκτό ότι τα ΜΜΕ (μέσω άρθρων, επιφυλλίδων και γραμμάτων αναγνωστών) συμβάλλουν ενεργά στη διαμόρφωση και ενίσχυση γλωσσικών στάσεων (βλ. ενδεικτικά Deprez & Persoons 1987: 127), η έρευνα σχετικά με τη διατύπωση γλωσσικών στάσεων στα ΜΜΕ είναι, συγκριτικά, πολύ περιορισμένη (βλ. αναφορές σε Giles et al. 1987). Φαίνεται πάντως ότι, όταν τα ΜΜΕ ασχολούνται με γλωσσικά θέματα, προτιμούν ιδιαίτερα τις στιγματισμένες γλωσσικές χρήσεις και τις μη πρότυπες ποικιλίες (βλ., για παράδειγμα, Andersson & Trudgill 1990: 13). Σε πρόσφατη εργασία της (1995), η Cameron θίγει το ζήτημα κατά πόσο τα ΜΜΕ δεν προβάλλουν υπάρχοντα γλωσσικά προβλήματα αλλά τα κατασκευάζουν. Με αφορμή τη διαμάχη για τη μεταρρύθμιση της διδασκαλίας της αγγλικής γλώσσας, χαρακτηρίζει τη στάση του βρετανικού τύπου ως απόπειρα δημιουργίας «ηθικού πανικού», πράγμα που συμβαίνει όταν τα ΜΜΕ αποδίδουν σε γλωσσικά ζητήματα υπερβολικές διαστάσεις, συντηρώντας τα για ορισμένο χρονικό διάστημα στο προσκήνιο της επικαιρότητας και

συνδέοντάς τα με γενικότερα εθνικά και ηθικά ζητήματα.

Στον ελληνικό χώρο ο δημόσιος διάλογος για τη γλώσσα έχει μακρόχρονη παράδοση, κυρίως όσον αφορά το «γλωσσικό ζήτημα» (πολεμική αντιπαράθεση καθαρεύουσας-δημοτικής) και, μετά την καθιέρωση της δημοτικής, τα προβλήματα που ανακύπτουν από την αναγωγή της σε standard γλώσσα και τη διδασκαλία της στο σχολείο, σε συνδυασμό πολλές φορές με το ζήτημα της διδασκαλίας των αρχαίων ελληνικών. Γλωσσικές στάσεις των νέων απέναντι στη λόγια γλώσσα και στη δημοτική μελετάει η Μ. Αραποπούλου με τη μέθοδο *matched-guise* (1996). Πρόσφατες έρευνες γλωσσικών στάσεων στα ελληνικά ΜΜΕ ασχολούνται με μεταγλωσσικά σχόλια στον κυπριακό τύπο (Καρυολαίμου 1993) και με τις αντιλήψεις και πρακτικές του γλωσσικού καθαρισμού (Δελβερούδη & Μοσχονάς 1997).

Στην εργασία μας θα εξετάσουμε α) ποιες γλωσσικές στάσεις εκφράζονται απέναντι στη Γλώσσα των Νέων (ΓτΝ από εδώ και στο εξής) στον ημερήσιο και περιοδικό τύπο, από ποιους κοινωνικούς φορείς και σε ποια είδη κειμένου, καθώς και ποια είναι τα χαρακτηριστικά της ίδιας της διατύπωσης των γλωσσικών στάσεων, β) τη διαφοροποίηση των στάσεων ανάλογα με το «κοινωνικό προφίλ» του μέσου στο οποίο εκφράζονται και γ) ποια γλωσσικά στοιχεία προβάλλονται από τα ΜΜΕ ως χαρακτηριστικά παραδείγματα νεανικής γλώσσας.

2. Υλικό και μέθοδος ανάλυσης

Το υλικό που μελετήσαμε αποτελείται από 42 δημοσιεύματα του ημερήσιου και περιοδικού τύπου (31 και 11 αντίστοιχα) που είτε έχουν τη γλωσσική συμπεριφορά των νέων ως κύριο θέμα τους είτε αναφέρονται σ' αυτή στα πλαίσια γενικότερης συζήτησης για τη «γλωσσική κατάσταση». Το υλικό αυτό καλύπτει τη χρονική περίοδο από το 1984 μέχρι και τις αρχές του 1997.

Στα δημοσιεύματα απαντώνται τέσσερα βασικά είδη κειμένου: α) *επιφυλλίδα*, γραμμένη από ένα/μία «ειδικό» (γλωσσολόγο, εκπαιδευτικό, λογοτέχνη κτλ.), β) *ρεπορτάζ*, όπου ένας/μία συντάκτης παρουσιάζει κάποιο θέμα κάνοντας συρραφή από διάφορες πηγές και απόψεις, γ) *συνέντευξη*, όπου ένας/μία συντάκτης συνομιλεί με κάποιον «ειδικό» σε θέματα γλώσσας και δ) *γλωσσάρι*, που εμφανίζεται μόνο στον περιοδικό τύπο και παρουσιάζει γλωσσικό υλικό ταξινομημένο και σχολιασμένο με διάφορους τρόπους. Λόγω περιορισμένου χώρου, θα εξετάσουμε αναλυτικά μόνο τα δύο πρώτα είδη κειμένου.

Για την ανάλυση του υλικού ακολουθήσαμε το (κατά κύριο λόγο) ποιοτικό υπόδειγμα που οι Ryan et al. (1989) αποκαλούν «ανάλυση της κοινωνικής αντιμετώπισης γλωσσικών ποικιλιών». Στο υπόδειγμα αυτό, οι γλωσσικές στάσεις δεν

ερευνώνται άμεσα - με ερωτηματολόγια ή τεστ - αλλά έμμεσα, μέσα από τη διατύπωση τους σε γραπτά (συνήθως δημόσια) κείμενα. Η βασική υπόθεση είναι ότι τα υπό μελέτη κείμενα αντανakλούν ευρύτερες παραδοχές και πεποιθήσεις της γλωσσικής κοινότητας. Ασφαλώς δεν μπορούμε να δεχτούμε ότι τα δημοσιεύματα αντανakλούν τις στάσεις ολόκληρου του κοινωνικού φάσματος, τα θεωρούμε ωστόσο ενδεικτικά του τρόπου με τον οποίο η νεοελληνική γλωσσική κοινότητα αντιλαμβάνεται και αξιολογεί τη ΓτΝ.

Ως βάση της ανάλυσης χρησιμοποιείται η διάκριση σε τρεις διαστάσεις (βλ. ενδεικτικά Deprez & Persoons 1987): α) *γνωστική* (ή *αντιληπτική*, *cognitive*), που περιλαμβάνει κάθε είδους γνώσεις και πεποιθήσεις σχετικά με το αντικείμενο απέναντι στο οποίο εκφράζεται μια στάση, β) *αξιολογική* (ή *συναισθηματική*, *evaluative*), που αντιστοιχεί στη θετική ή αρνητική αξιολόγηση του αντικειμένου, και γ) *βουλητική* (ή *προτροπική*, *conative*), όπου οι πεποιθήσεις και συναισθηματικές αξίες μετατρέπονται σε συμπεριφορικές προθέσεις.

Κατά την ανάλυση του υλικού μας αποδώσαμε στη *γνωστική* διάσταση εκφράσεις που περιέχουν πληροφορίες και χαρακτηρισμούς της ΓτΝ που στηρίζονται σε κάποια δεδομένα (π.χ. παρατήρηση ή ερευνητικά αποτελέσματα) ή γενικά μπορούν να επαληθευτούν ή να διαψευστούν με κάποια αντικειμενικά, επιστημονικά κριτήρια. Παραδείγματα¹ από το υλικό:

- (1) *Αποτελεί γλώσσα του φροντιστηρίου, της εκδρομής, του διαλείμματος.* (E, 23/1/93)
- (2) Πολλοί μαθητές δεν γνωρίζουν τη σημασία λέξεων όπως [...] (N, 13/2/95)

Παράλληλα με παρόμοιες διατυπώσεις, βρίσκουμε και ορισμένες που μπορεί να έχουν το πρόσχημα της «αντικειμενικής διαπίστωσης», χωρίς να είναι ούτε ξεκάθαρες αξιολογήσεις ούτε προτροπές, αλλά είτε δεν επιδέχονται εξακρίβωση, όντας υπεργενικευτικές ή υπεραπλοποιημένες, είτε εμπεριέχουν ελλειπείς ή ασαφείς πληροφορίες:

- (3) Το λεξιλόγιο των νέων συρρικνώνεται σε 150 λέξεις το πολύ. (A, 28/2/94)
- (4) Τα παιδιά μας δεν έχουν καμιά γλωσσική υποδομή κι έτσι η αργκό τους γίνεται κύρια γλώσσα έκφρασης. (N, 13/2/95)

Θεωρήσαμε τέτοιες διατυπώσεις *γνωστικά στερεότυπα* (βλ. Qhasthoff 1987: 785-7, Deprez & Persoons 1987: 126). Στην *αξιολογική* διάσταση αποδώσαμε διατυπώσεις που αφορούν «αισθητικές» ιδιότητες της γλώσσας, εμπεριέχοντας π.χ. επίθετα από σημασιολογικά παραδείγματα του τύπου <θετικό-αρνητικό>, <καλό-κακό>, <όμορφο-άσχημο>:

- (5) Η γλώσσα τους είναι φτωχή και γεμάτη αμυχές [...] (A, 28/2/94)
- (6) Δεν είναι φτωχό το λεξιλόγιο. Είναι ανίερο, είναι ανταρσιακό, είναι αναιδές το νόημα που παράγει η γλώσσα των νέων. (N, 22/10/94)

Στη *βουλητική* διάσταση συμπεριλάβαμε διατυπώσεις που εκφράζουν το πρακτέο, είτε απρόσωπα (με ρήματα όπως «πρέπει», «χρειάζεται») είτε στο α' ή β' πρόσωπο πληθυντικού, με το φορέα της διατύπωσης να ταυτίζεται με τους (μη νέους) αναγνώστες, είτε στο α' πρόσωπο ενικού ή πληθυντικού, όταν οι νέοι μιλούν για τον εαυτό τους. Παραδείγματα:

- (7) Η λύση [του γλωσσικού «προβλήματος»] πρέπει να αναζητηθεί στην καλλιέργεια και στη δυναμική διδασκαλία της μητρικής γλώσσας. (N, 13/8/91)
- (8) Να κρίνουμε την ιδιωματική γλώσσα των νέων από το επικοινωνιακό της περιεχόμενο. (N, 14/2/95)
- (9) Προσπαθώ να προσέχω τι λέω, όσο μπορώ. (A, 14/3/93)

3. Στάσεις ανά είδος κειμένου

3.1. Επιφυλλίδα

Στο υλικό μας περιλαμβάνονται 19 επιφυλλίδες, από τις οποίες οι 10 ασχολούνται άμεσα με τη ΓτΝ, δηλαδή με τα ιδιαίτερα γνωρίσματα της νεανικής γλωσσικής συμπεριφοράς, και οι 9 θίγουν το θέμα συνδέοντάς το με τη «λεξιπενία» και την επαναφορά της διδασκαλίας των αρχαίων ελληνικών στο σχολείο. Οι επιφυλλίδες που αναφέρονται στη ΓτΝ με αφορμή τη συζήτηση περί λεξιπενίας είτε αρνούνται να αποδεχθούν το στερεότυπο της λεξιπενίας, παραπέμποντας σε ιδεοληπτική στάση και ανεπαρκή ερευνητικά-αντικειμενικά δεδομένα, είτε θέτουν γενικότερο ζήτημα «γλωσσικής έκφρασης» χωρίς ηλικιακούς περιορισμούς (και χωρίς την εμπλοκή του νεανικού κώδικα επικοινωνίας) και προτείνουν ερμηνείες και θεραπευτικά μέτρα. Τόσο σ' αυτές όσο και στις επιφυλλίδες που αναφέρονται άμεσα στη ΓτΝ επικρατεί η *γνωστική* διάσταση, με αναφορά σε κοινωνικο-ψυχολογικά αίτια, π.χ.

- (10) Τα κορακίστικα των νέων είναι αμφισβήτηση της γονεϊκής και της κοινωνικής εξουσίας με το χειρισμό των λέξεων. (N, 6/3/92)
- (11) [Η γλωσσική πενία] μπορεί να οφείλεται στη στροφή από το έντυπο στην τηλεόραση, στη διείσδυση των ηλεκτρονικών υπολογιστών στην καθημερινή μας ζωή. (B, 25/4/93)
- και σε δεύτερη μοίρα έρχεται η *αξιολογική*, π.χ.
- (12) Το «μελανό σημείο» του λόγου αυτού είναι η στέγνια του. Τα ασφυκτικά όριά του. (AY, 10/1/85)

(13) Η γλώσσα των νέων είναι πλούσια και δημιουργική. (N, 6/3/92)

και η βουλητική, π.χ.

(14) Το ουσιαστικό είναι να αγαπήσουν οι νέοι τη γλώσσα τους. (B, 3/2/85)

Όσον αφορά τον τρόπο σύνδεσης της «λεξιπενίας» ή «γλωσσικής πενίας» με τη ΓτΝ, η βασική διαφορά μεταξύ επιφυλλίδων και ρεπορτάζ φαίνεται να είναι ότι οι επιφυλλίδες αντιμετωπίζουν τη «λεξιπενία» ως ανεπαρκή κατάκτηση της πρότυπης γλώσσας από τους νέους, ως αντικειμενική διαπίστωση αλλά και ως αρνητική αξιολόγηση πολλές φορές, ενώ στα ρεπορτάζ η ΓτΝ αυτή καθεαυτή παρουσιάζεται σε πρώτο πλάνο ως σύμπτωμα γλωσσικής πενίας.

3.2. Ρεπορτάζ

Στην ανάλυσή μας χρησιμοποιήσαμε 8 κυρίως ρεπορτάζ. Το ρεπορτάζ περιλαμβάνει πάντοτε απόψεις ειδικών, σπάνια κάποιες απόψεις νέων και καθόλου απόψεις γονιών. Οι τίτλοι και οι λεζάντες είναι κατεξοχήν τα σημεία έκφρασης «ηθικού πανικού»: *Πήρανε τη γλώσσα στο κρανίο* (A, 28/2/94), *Σώστε τη γλώσσα μας* (M, 12/2/90), *Η «ξένη» γλώσσα των νέων* (K, 14/2/93), *Γιατί μιλάτε έτσι, βρε παιδιά;* (N, 14/2/95).

Χαρακτηριστικό του ρεπορτάζ είναι η ισχυρή τάση για αξιολόγηση της γλωσσικής συμπεριφοράς των νέων. Ρεπόρτερ και «ειδικοί» εκφράζουν στην πλειοψηφία τους αρνητικές στάσεις. Οι ελάχιστες θετικές αξιολογήσεις αναφέρονται στη γλωσσική δημιουργικότητα των νέων. Είναι χαρακτηριστικό ότι στο ρεπορτάζ, όπως ήδη αναφέρθηκε, η ΓτΝ αντιμετωπίζεται ως σύμπτωμα της γενικότερης γλωσσικής πενίας, καθώς οι νέοι φέρονται να χρησιμοποιούν τις δικές τους εκφράσεις «εις βάρος» της πρότυπης ελληνικής:

(15) Οι νεανικές «διάλεκτοι» με τα όποια τρωτά τους σημεία αποτελούν την κορυφή του παγόβουνου, πίσω απ' αυτές κρύβεται η ουσιαστική αδυναμία των σημερινών μαθητών να εκφραστούν με σωστές ελληνικές εκφράσεις [...] (K, 14/2/93)

Οι ρεπόρτερ επιβεβαιώνουν την ύπαρξη του φαινομένου «ΓτΝ» (παράδειγμα 16), ενώ θίγουν και τη στάση της ευρύτερης γλωσσικής κοινότητας απέναντι στη ΓτΝ (παράδειγμα 17). Χαρακτηριστικό είναι το σχήμα της ρητορικής ερώτησης, όπου ο ρεπόρτερ παρουσιάζει αξιολογικές κρίσεις με τη μορφή διλήμματος ή διχοτομίας, αποφεύγοντας να πάρει θέση (παράδειγμα 18):

(16) Οι φραπεδόμαγκες της παραλίας ομιλούν την «κουλή» και οι άγριες φυλές των προαστίων τα «γκρίκλις». (N, 13/2/95)

- (17) Οι λέξεις που χρησιμοποιούν οι νέοι στις συζητήσεις τους κατακρίνονται από τους μεγαλύτερους, αυτοί όμως δε νοιάζονται. (Α, 28/2/94)
- (18) Γλωσσικό δράμα σε πλήρη εξέλιξη ή φυσιολογικός εκσυγχρονισμός του τρόπου συνεννόησης; (Κ, 14/2/93)

Οι «ειδικοί» δίνουν πιο συγκεκριμένα (ή πιο περίπλοκα) χαρακτηριστικά της ΓτΝ, θίγουν τα αίτια, τα κίνητρα, την κοινωνική λειτουργία και το συμβολισμό της, χρησιμοποιώντας «επιστημονικότερους» όρους. Η συσχέτιση του τρόπου έκφρασης των νέων με τον τρόπο σκέψης τους (δηλαδή το στερεότυπο της «ελλιπούς λογικής συνάφειας») θεματοποιείται μόνο από τους «ειδικούς»:

- (19) Οι νέοι χρησιμοποιούν ευρέως μια ξενίζουσα γλώσσα που εξαπλώνεται ανησυχητικά. Το κάνουν για να είναι μοντέρνοι αφενός και αφετέρου για λόγους συντομίας. Είναι τάση μεταμοντέρνα, θεωρώ, που τους ώθησε ν' αποστηθίζουν ξένες λέξεις και να τις τραυλίζουν, χωρίς καμιά επεξεργασία, χωρίς να θέτουν σε λειτουργία το στοχασμό τους. (Α, 28/2/94)

Οι 12 συνολικά νέοι που παίρνουν το λόγο σε 3 ρεπορτάζ μιλάνε είτε από τη δική τους οπτική γωνία (εμείς) είτε από απόσταση (οι νέοι). Οι απόψεις τους συνοψίζονται στα εξής: α) δείχνουν ότι έχουν συνείδηση της κοινωνιογλωσσικής τους διαφοροποίησης και β) σχολιάζοντας τη γλωσσική τους συμπεριφορά, αναφέρουν κυρίως χρηστικά προτερήματα της ΓτΝ στην καθημερινή επικοινωνία. Παράλληλα, αναφέρουν και κριτήρια ενσωμάτωσης, δηλαδή κοινωνικής ταύτισης, κοινωνικού «ανήκειν». Παραδείγματα:

- (20) «Τώρα δέσαμε, την κάναμε, μεγάλο πακέτο». Μικρότερες λέξεις, μεγαλύτερα νοήματα. Είναι εύκολο να μιλάμε με αυτό τον τρόπο γιατί είναι σύντομος. Αλλά και αποδοτικός. Γιατί να κουραζόμαστε και να καταναλώνουμε φαιά ουσία; (Α, 28/2/94, μαθητής Γ' Λυκείου)
- (21) Έτσι είναι οι νέοι σήμερα. Αυτές οι φράσεις είναι πολύ συνηθισμένες, αφού είναι τρόπος έκφρασης των περισσότερων νέων. (Α, 28/2/94, μαθητής Β' Λυκείου)

Τόσο οι ρεπόρτερ όσο και οι «ειδικοί» κάνουν ευρεία χρήση μεταφορικών σχημάτων για να χαρακτηρίσουν τη γλωσσική συμπεριφορά των νέων και την κατάσταση της γλώσσας γενικότερα. Εκτός από τα σχήματα του «πολέμου», της «φθοράς», της «πτώχειας» και της «αρρώστιας» (βλ. Δελβερούδη & Μοσχονάς 1997), ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν όσα αναφέρονται στο «ξένο», στο «εξωτικό», στη

«βία» (των νέων επί της εθνικής γλώσσας) και της «αγριάδας-τραχύτητας» (της ΓτΝ). Αυτά τα τελευταία μοιάζουν να αντανακλούν στερεότυπες εικόνες της ενήλικης γενιάς για τους νέους. Παραδείγματα:

(22) Πρέπει ν' αντιμετωπιστεί επειγόντως η καταστροφή της γλώσσας μας. (Μ, 12/2/90)

(23) Η γλώσσα μας δοκιμάζεται. Οι νεολαίοι την κακοποιούν βάνουσα, συστηματικά, εν γνώσει τους ή όχι. Τη «στραγγαλίζουν» καθημερινά. (Α, 28/2/94)

(24) Μια γλώσσα τραχιά, σκληρή, άγρια, που τρομάζει. (Ν, 14/2/95)

4. Διαφοροποίηση στάσεων ανάλογα με το μέσο

Για να εξετάσουμε τη διαφοροποίηση των γλωσσικών στάσεων ανάλογα με το μέσο στο οποίο εκφράζονται, διακρίναμε το υλικό μας με βάση δύο αντιθέσεις: την αντίθεση ανάμεσα σε «αστικότερες» και «λαϊκότερες» εφημερίδες και την αντίθεση ανάμεσα σε μέσα γενικού κοινού (π.χ. περιοδικά «Γυναίκα» και «Ταχυδρόμος») και νεανικού κοινού (π.χ. περιοδικά «Κλικ», «01»).

Όσον αφορά την πρώτη αντίθεση, φαίνεται ότι σε ρεπορτάζ «αστικών» εφημερίδων, όπως «Τα Νέα» και «Η Καθημερινή», υπερτερεί η γνωστική διάσταση, ενώ σε ρεπορτάζ «λαϊκότερων» εφημερίδων, όπως η «Απογευματινή», εμφανίζονται περισσότερες διατυπώσεις αξιολογικού τύπου.

Η αντίθεση μεταξύ μέσων γενικού και νεανικού κοινού είναι πολύ καθαρότερη στο υλικό μας. Τα μέσα γενικού κοινού παρουσιάζουν τη ΓτΝ ως κάτι ξένο, εξωτικό και ακατανόητο. Αντίθετα, τα νεανικά περιοδικά τείνουν να υιοθετήσουν την οπτική γωνία του κοινού τους. Αν πάρουμε για παράδειγμα τα γλωσσάρια, βλέπουμε ότι στις εφημερίδες και στα περιοδικά γενικού κοινού χρησιμοποιούνται για να υποβοηθήσουν την «αποκρυπτογράφηση» του νεανικού κώδικα, με τίτλους όπως *Πώς μιλούν οι νέοι* (Ταχυδρόμος, 7/4/93), *Για να καταλαβαίνετε* (Ταχυδρόμος, 7/4/93) κτλ. Αντίθετα, τα γλωσσάρια στα νεανικά περιοδικά χαιρετίζουν τη δημιουργικότητα της ΓτΝ και παίρνουν θέση κατά των καθαριστικών αντιλήψεων για τη γλώσσα:

(25) Οι γλωσσολόγοι δε βάζουν γλώσσα μέσα τους. Ακριβώς απέναντι τα νεανικά ιδιώματα ανθίζουν -όπως πάντα- αμέριμνα. (01, τ. 16, Απρ. 1995)

(26) Και γιατί παρακαλώ η γλώσσα της Ακαδημίας Αθηνών είναι καλύτερη από τη γλώσσα του δρόμου; (MAX, τ. 51, Ιούν. 1994)

(27)

Η διαφορά μεταξύ μέσων γενικού και νεανικού κοινού ως προς τις γλωσσικές στάσεις μπορεί να θεωρηθεί ως αντίθεση μεταξύ μιας επικοινωνιακής στρατηγικής

«απόστασης» και μιας στρατηγικής «εγγύτητας». Τα μέσα γενικού κοινού τονίζουν την απόσταση του δέκτη από τη ΓτΝ, ενώ τα μέσα νεανικού κοινού εκφράζουν εγγύτητα και θετική αξιολόγηση. Και στις δύο περιπτώσεις οι στάσεις των μέσων αντιστοιχούν προφανώς σε τυπικές και αναμενόμενες στάσεις του αναγνωστικού τους κοινού.

5. Γλωσσικά στερεότυπα

Μία από τις λειτουργίες των δημοσιευμάτων του τύπου που εξετάσαμε είναι η παρουσίαση γλωσσικών στερεοτύπων (με την έννοια που δίνει στον όρο ο Labov 1972), δηλαδή κοινωνικά μαρκαρισμένων γλωσσικών στοιχείων που λαμβάνονται ως χαρακτηριστικά για την ιδιαίτερη γλωσσική έκφραση των νέων. Εξετάσαμε αναλυτικότερα τα γλωσσικά στερεότυπα στα ρεπορτάζ του ημερήσιου τύπου για τους εξής λόγους: α) απευθύνονται σε ευρύτερο κοινό, β) είναι λιγότερα (άρα και τυπικότερα) σε σύγκριση με τα γλωσσάρια των περιοδικών, γ) αποτελούν αντικείμενο μεταγλωσσικού σχολιασμού και δ) λόγω της στρατηγικής «απόστασης», όπως είδαμε παραπάνω, τραβούν περισσότερο την προσοχή ως δείγματα μιας γλώσσας «ξένης προς τον αναγνώστη».

Εξετάσαμε τα συνολικά 100 δείγματα της ΓτΝ που παρουσιάζονται στα κείμενα των συντακτών, στις συνεισφορές των νέων και στα συνοδευτικά γλωσσάρια των ρεπορτάζ και τα αναλύσαμε με βάση μια πρόσφατη δομική και σημασιολογική περιγραφή της ΓτΝ (βλ. Iordanidou & Androutsopoulos 1997).

Όσον αφορά τις δομικές κατηγορίες του λεξιλογίου, διαπιστώσαμε ότι τα 6/10 των δειγμάτων είναι ρήματα και ρηματικές εκφράσεις (π.χ. *την ψιλοσπάω, τρώω πακέτο, είναι τζαζ*), ενώ μορφολογικά φαινόμενα όπως η αποκοπή και η μετάθεση δεν εκπροσωπούνται καθόλου. Τα ερμηνεύματα είναι συχνά ελλιπή ή λανθασμένα (π.χ. *είμαι κόκαλο*= «είμαι πολύ κουρασμένος» αντί για το σωστό «μεθυσμένος», *τρώω πακέτο*= «υποχρεώνομαι να κάνω κάτι που δε θέλω» αντί για το σωστό «βρίσκομαι μπροστά σε δυσάρεστη έκπληξη» ή «εξαπατώμαι»).

Τα δείγματα της ΓτΝ στα ρεπορτάζ παρουσιάζονται ενσωματωμένα στο κείμενο του συντάκτη ή με τη μορφή νεανικού κειμένου ή διαλόγου (αμφίβολης αυθεντικότητας) ή ως μικρό γλωσσάρι. Η λειτουργία τους ως γλωσσικών στερεοτύπων φαίνεται από την κειμενική τους θέση και το μεταγλωσσικό τους σχολιασμό. Ένα δείγμα μπορεί να λειτουργεί ως στερεότυπο όταν αναφέρεται για να δείξει τη γλωσσική διαφορά μεταξύ γενεών:

- (27) Όταν είχα πει για πρώτη φορά στους γονείς μου «τα έχω πάρει στο κρανίο», νόμιζαν ότι είχα πάθει κάτι κακό, πού να ήξεραν ότι σημαίνει «είμαι νευριασμένη». (Α, 28/2/94, μαθήτρια Β' Λυκείου)

Σε άλλες περιπτώσεις ολόκληρες σειρές από δείγματα, ακόμη και νεανικοί μονόλογοι ή διάλογοι (αμφίβολης αυθεντικότητας) ενσωματώνονται στο κείμενο του συντάκτη, όπου λειτουργούν ως έμμεση αξιολόγηση της ΓτΝ:

(28) Η νέα γενιά συνήθισε να επικοινωνεί με τις «απολύτως αναγκαίες» λέξεις.

Και τι λέξεις... «Κουλάρω», «βούβα», «έγινα αφίσα», «του την κάνω γυριστή». Λεκτικά ιδεογράμματα. (Κ, 4/10/92)

(29) Λοιπόν, έχω ρετάρει. Χτες ήμουν στο μπαρ και γούσταρα. Τότε έκατσε η φάση και σκάει μούρη ο Τάκης σε χάλι μαύρο. Μου την κάρφωσε εντελώς. Πριν λοιπόν σας την «καρφώσω», να φτάσουμε στο θέμα μας. Η «αργκό» λοιπόν [...] (Ε, 23/1/93)

6. Συμπέρασμα

Αρχική μας θέση ήταν ότι οι δημόσια διατυπωμένες γλωσσικές στάσεις αντανακλούν τρέχουσες πεποιθήσεις και αξιολογικές κρίσεις της ευρύτερης γλωσσικής κοινότητας. Ξέρουμε επίσης, σύμφωνα με τα αποτελέσματα σχετικών ερευνών (βλ. Giles et al. 1987), ότι η αξιολόγηση γλωσσικών ποικιλιών δεν αντανακλά τόσο γλωσσικές ή αισθητικές αξίες όσο συμβάσεις της γλωσσικής κοινότητας όσον αφορά την κοινωνική ταυτότητα των ομιλητών αυτών των ποικιλιών. Η έρευνά μας δείχνει ότι ένα σημαντικό μέρος των δημοσιευμάτων που εξετάσαμε, ιδιαίτερα τα ρεπορτάζ, παρουσιάζουν μια θραυσματική, αποσπασματική εικόνα του νεανικού λεξιλογίου, δημιουργώντας την εντύπωση ότι πρόκειται για κάποια «καινούρια και άγνωστη» ποικιλία της ελληνικής γλώσσας. Επομένως, τα ΜΜΕ όχι μόνο δε συμβάλλουν στην κατανόηση του φαινομένου ΓτΝ αλλά συντελούν σημαντικά στη δημιουργία αρνητικού μυθοποιητικού κλίματος.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

¹ Η προέλευση των παραδειγμάτων δηλώνεται με το όνομα του εντύπου και την ημερομηνία κυκλοφορίας. Για τις εφημερίδες: Α= Απογευματινή, Β= Το Βήμα, Ε= Έθνος, Κ= Η Καθημερινή, Μ= Μεσημβρινή, Ν= Τα Νέα και ΑΥ= Αυγή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Anderson L. & P. Trudgill 1990: *Bad Language* (Oxford: Blackwell).

Αραποπούλου Μ. 1996: «Δημοτική», «καθαρεύουσα» και οι στάσεις των νέων». Στο «Ισχυρές» - «ασθενείς» γλώσσες στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Όψεις του γλωσσικού ηγεμονισμού. Πρακτικά Ημερίδας (Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας) 149-159.

- Baker C. 1992: *Attitudes and Language* (Clevedon etc.: Multilingual Matters).
- Bradac J. J. 1990: "Language attitudes and impression formation". In Giles & Robinson (eds.) *Handbook of Language and Social Psychology* (Chichester: Wiley) 387-412.
- Cameron D. 1995: *Verbal Hygiene* (London: Routledge).
- Δελβερούδη P. & Σ. Μοσχονάς 1997: "Ο καθαρισμός της γλώσσας και η γλώσσα του καθαρισμού". *Σύγχρονα Θέματα* 62, 79-91.
- Deprez K. & Y. Persoons 1987: "Attitude". In Ammon, Dittmar & Mattheier (eds.) *Sociolinguistics: An International Handbook of the Science of Language and Society*, vol. 1 (Berlin/New York: de Gruyter) 125-132.
- Giles H., M. Hewstone, E.B. Ryan & P. Johnson 1987: "Research on language attitudes". In Ammon, Dittmar & Mattheier (eds.) *Sociolinguistics: An International Handbook of the Science of Language and Society*, vol. 1 (Berlin/New York: de Gruyter) 585-597.
- Iordanidou A. & I. Androutsopoulos 1997: "Teenage slang in Modern Greek". In Drachman G., A. Malikouti-Drachman, J. Fykyias & C. Klidi (eds.) *Greek Linguistics '95: Proceedings of the 2nd International Conference on Greek Linguistics*, vol. 1 (Graz: Neugebauer) 267-276.
- Καρυολαίμου Μ. 1993: "Μεταγλωσσικά σχόλια και γλωσσικές στάσεις". *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 14, 459-473.
- Labov W. 1972: *Sociolinguistics Patterns* (Pennsylvania: Univ. of Pennsylvania Press).
- Quasthoff U. 1987: "Linguistic prejudice/stereotypes". In Ammon, Dittmar & Mattheier (eds.) *Sociolinguistics: An International Handbook of the Science of Language and Society*, vol. 1 (Berlin/New York: de Gruyter) 785-800.
- Ryan E.B., H. Giles & M. Hewstone 1989: "The measurement of language attitudes". In Ammon, Dittmar & Mattheier (eds.) *Sociolinguistics: An International Handbook of the Science of Language and Society*, vol. 2 (Berlin/New York: de Gruyter) 1068-1081.
- Trudgill P. 1983: "Standard and non-standard dialects of English in the United Kingdom: Attitudes and policies". In *On Dialect: Social and Geographical Perspectives* (London: Blackwell) 186-200.